

Korrózióálló acélok zománcozása

Barta Emil, Lampart Vegyipari Gépgyár Rt.
8. MZE konferencia, Szeged, 1996

A mindenkori felhasználási cél függvényében ill. a fizikai-kémiai tulajdonságoktól függően a nemesacélokat a következő hat csoportba sorolhatjuk:

1. szerkezeti acélok
2. Szerszámacélok
3. gyorsacélok
4. rozsdamentes v. saválló acélok
5. hőálló acélok
6. különleges acélok

A zománcipar számára a 4. csoportnak különös jelentősége van, mivel a legtöbb konyhai berendezés, háztartási eszköz és a vegyipari berendezések egy része ezekből az acélokból készül.

Hagyományos ipari alkalmazást tekintve a szénacél és az öntöttvas hordozófémként való alkalmazása közismert a zománcipar számára. A rozsdamentes acélok zománcozása egy új lehetőséget jelent a termékválaszték és az alkalmazási lehetőségek kiszélesítése tekintetében.

Alkalmazási lehetőségek

Az építészet szektorában a rozsdamentes acél keresett nyersanyag, mivel jól polírozható és jellegét változatlanul tartósan meg tudja őrizni. Színezése azonban nem megoldott. Erre természetesen a zománcozás a legjobb megoldás, hiszen ezt korrózióálló és esztétikus kivitelben lehet készíteni.

A *vegyiparban* alkalmazott berendezések esetében sokszor a külső felületek sterilizálhatósága és tisztíthatósága, valamint a belső felület mikroötvözők kioldódását megakadályozó bevonattal való ellátása egyidőben jelentkező követelmény (mikrobiológia, fermentáció). Az ilyen felületi minőség a tűzzománcon kívül más eljárással nem érhető el.

Ékszer- és műtárgyzománcozás: A megfelelően kialakított felületeket enyhe közsörüléssel érdesítik, futtatási színig oxidálják, majd speciális zománcokkal vonják be.

Rozsdamentes acéledények díszítőeljárása színes, áttetsző és igen vékony rozsdamentes acélzománcozás létesítésére alkalmas matricák, szitanyomás és ecsetelhető festékek segítségével valósítható meg.

Saválló acélok jellemzői

A saválló acélok vegyi hatásoktól messzemenően védettek. Ezeket a tulajdonságokat elsősorban a króm hatásának köszönhetik. Az oxigénnel érintkezve a króm igen sűrű, szilárd kötésű, de rendkívül vékony, láthatatlan oxidréteget képez, mely az acélt a korróziótól megvédi. A rozsdállóságához legalább 12% króm hozzáadása szükséges. Az acél gyenge savaknak és lúgoknak is ellenáll. 18% króm hozzáadásával, mely általában felső értéknek tekinthető, még jobb az acél ellenálló képessége. Az acélok vegyi ellenálló képessége iránti magasabb igény esetén nikkel hozzáadása szükséges, mintegy 8-20% mennyiségben.

Szövetszerkezetük szerint megkülönböztetünk ferrites, martenzites króm-acélokat, valamint ausztenites króm-nikkel acélokat. A saválló acélok fajtáit a

DIN 17 440 szabvány tartalmazza és az anyagszámok felsorolásával rögzíti:

Megnevezés	Anyagszám	C	Si	Mn	Cr	Ni	Egyéb
x 5 CrNi 18 9	1.4301	< 0,07	< 1,00	< 2,00	17-20	8,5-10,0	
x 10 CrNiTi 18 9	1.4541	< 0,10	< 1,00	< 2,00	17-19	9.0-11,5	Ti>5xC%

1. táblázat

A saválló acélok kémiai összetétele (DIN 17 440)

A zománcipar számára a legérdekesebb acélok anyagszámai a következők: 1.4016 és 1.4301. Általában

zománcozás szempontjából az ausztenites Cr-Ni acélok előnyösek.

Az ausztenites saválló acélok közül a legelterjedtebbek az un. 18/8 –as acélok, melyek 18% körüli krómot és 8% körülínikkelt tartalmaznak. A saválló acélok kiváló savállósággal rendelkeznek, de ha magas hőmérsékletre hűlnek le, kristályközi korrózióra hajlamosak. Ennek az oka, hogy magas hőmérsékletre való lehűléskor kristályaik határán króm-karbid válik ki, emiatt a kristályok felülete krómban elszegényedik és aktiválódik. Ilyen felületek alakulnak ki hegesztés után a varratok mentén. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy ezeket a szerkezeteket felhasználni nem lehet, hacsak megelőzően valamilyen eljárással a karbidkiválás lehetőségét meg nem szüntetik. A stabilizálást titán vagy nióbium mikroötvözéssel lehet elérni. A széntartalom ötszörösének megfelelő titán adagolásával stabilizált acél kristályközi korrózióra nem lesz hajlamos.

A vegyipari gépészet szempontjából csak Cr-Ni ötvöztetésű, ausztenites, titán-mikroötvözéssel stabilizált acéloknak van jelentőségük.

Revefelépítés

Az erősen ötvözött acélon, magasabb hőmérsékleten keletkező oxidrétegben, (reve), a vas- oxidokon kívül az ötvözőelemek oxidjai is megtalálhatók. Ezek az oxidrétegek meglehetősen tömörek, és igen jól tapadnak az acél felületéhez.

A korrózióálló acélok, mint láttuk, elsősorban vasat, krómot és nikkelt tartalmaznak, így az oxidrétegben főleg ezen elemek oxidjaival lehet számolnunk. Az oxidrétegben megtalálhatók ezen elemek egyszerű oxidjai, mint a különböző vas-oxidok (FeO , Fe_2O_3 , Fe_3O_4), továbbá a króm-oxid (Cr_2O_3) és nikkelt-oxid (NiO), vagy kettős oxidok ($\text{FeO}\cdot\text{Cr}_2\text{O}_3/\text{FeCr}_2\text{O}_4$; $\text{Fe}_2\text{O}_3\cdot\text{Cr}_2\text{O}_3/\text{Fe}_2\text{Cr}_2\text{O}_6$).

A saválló acélok zománcozhatósága

A zománcozhatóságot a saválló acélok esetében is hasonló tényezők befolyásolják, mint a szénacélok esetében.

Ezek a következők:

- kémiai összetétel
- szövetszerkezet
- tágulási együttható
- hőkezelés és formázás alatti viselkedés

A saválló acélok zománcozhatósága elsősorban a széntartalomtól függ. A 0.05% feletti széntartalom a zománczott felületen túszúrás és hólyagok keletkezéséhez vezethet.

A zománcozásra szóba jöhető acélok 15-20% közötti krómtartalmúak. A króm-nikkelt acélok esetében ezen túlmenően 8-10% közötti nikkelt is tartalmaznak.

A zománc beégetésekor természetesen a saválló acél felülete is oxidálódik, ahol a vas- és nikkelt-oxidok mellett króm-oxid is képződik. A vas- és nikkelt-oxid a zománcban oldódik. A króm-oxid ugyanakkor a zománcban egyáltalán nem, vagy csak kis mértékben oldódik, nem segíti elő a kötést úgy, mint a kobalt- vagy a nikkelt-oxid.

A zománc és az acélfelület közti jó kötőréteg kialakulása a saválló acélok zománcozhatóságának kritériuma. Mivel az égetés során a saválló acél felületi oxidációja degresszív folyamat, a felület és a zománc kötésének előmozdítását az acél zománcozása szempontjából különleges kritériumnak kell tekinteni. Az acélfelületek előkezelésének olyannak kell lenni, hogy optimális kötés alakulhasson ki.

Az acélfelületek mechanikus érdesítése mindmáig a leghatásosabb előkezelési módszer. Csaknem minden esetben a zománc kielégítő, sőt jó kötést eredményez, de hátrányai is vannak, mert a már formázott, alakított darabokon vetemedés, nyúlás léphet fel. A kötés elősegítését legeredményesebben általában szemcseszórással érhetjük el, mely a fém felületét mechanikusan érdesíti.

A szemcseszórás eljárása bizonyos esetekben azonban nem alkalmazható, ezért más módszereket dolgoztak ki a kötés elősegítésére. A kötőréteg képződését speciális zománcösszetételekkel és az ezekhez kapcsolódó különleges technológiákkal próbálták elősegíteni.

Kötés elősegítése pácolással végzett előkezeléssel

Ezen a területen A.E.Farr készített értékes tanulmányt. Azt kísérte megállapítani, hogy a rozsdamentes acélfelületeket milyen pácoló oldatokkal lehet úgy maratni, hogy ezzel a szemcseszórás folyamatát el lehessen kerülni.

Kísérletei során bebizonyosodott, hogy az acél pácolásával a gyakorlat számára alig használható vagy biztos

módszert nem sikerült kidolgozni.

Kötés elősegítése „előátvonó zománcszap” alkalmazásával

Az eljárást J.D. Sullivan és F.W. Nelson dolgozta ki, melyet az USA-ban a vegyipari berendezéseket gyártó iparban és az űrtechnikában eredményesen alkalmaznak. Az eljárást a megfelelő kötőréteg elérésére és a zománc nemesacél-nedvesítő képességének javítására használják.

Az eljárás szerint az ún. „előátvonó zománc” vékony rétegét szórják a saválló acél zsírtalanított felületére, majd szárítják azt. A zománcszap speciális nikkel-oxid és bárium-foszfát keverékéből áll. Az előátvonó réteg feladata a zománc fém-oxid oldhatóságának szabályozása a fém-zománc átmeneti rétegben. A tulajdonképpeni zománcot a megszáritott előbevonatra viszik fel, szárítják, majd égetik.

Kötés elősegítése „átmeneti-fém” létrehozásával

Egy angol szabadalom tartalmazza azt az eljárást, melynek során a lemez ammónium-molibdenát oldatos kezelését követően hőkezeléssel (800-900°C) Mo-Ni elegykristályokat ún. „átmeneti fémeket” alakítanak ki a fém felületén.

Az így kialakított felület kötési-bázisként szerepel a későbbi zománcozás számára. Az eljárással az ún. „keramikus bevonatok” vihetők fel a nemesacél felületére.

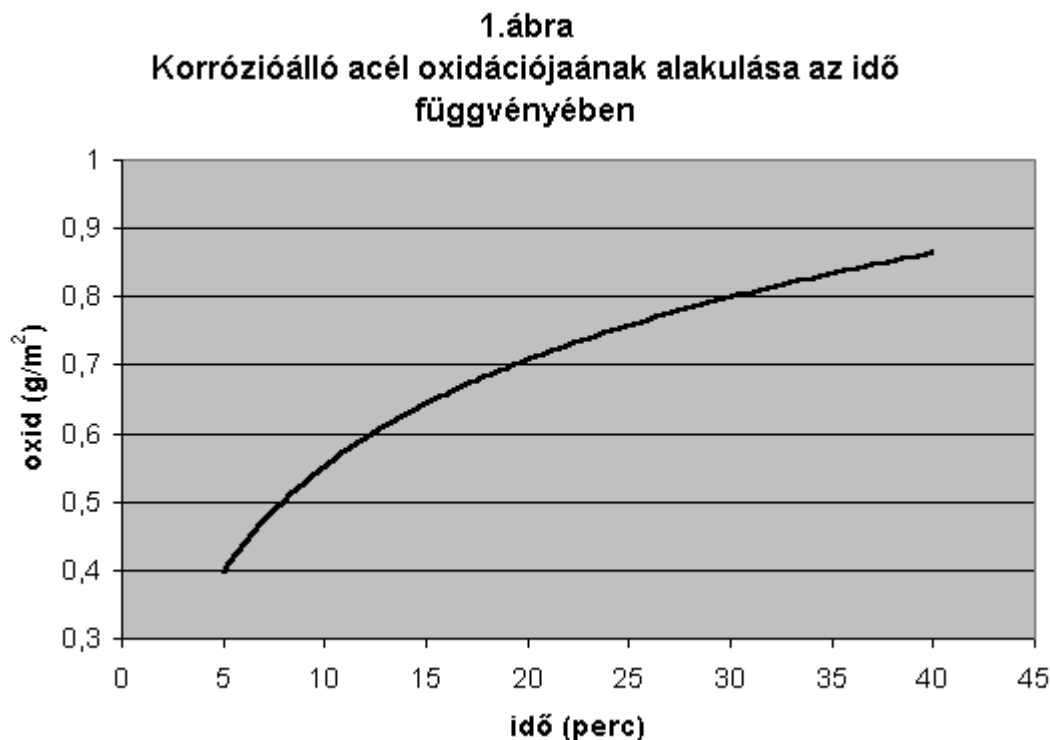
Kötés elősegítése kötőréteg galvanikus felvitelével

Az eljárást egy holland szabadalom tartalmazza, melyben vas-réteg galvanikus felvitele valósul meg. A zsírtalanítást követően egy vékony nikkelréteget visznek a saválló acél felületére, majd elektrolitikusan vas felvitele következik. Az így előkezelt lemezeket kénsavban pácolják.

Az így előállított felület normál alapzománcsal zománcozható. A nikkelréteggel ellátott lemezre közvetlenül színzománcot vihetünk fel.

Kötés elősegítése az acél felületének előoxidálásával

Az acélfelület előizzítását vagy előoxidálását 650-710°C között ajánlják a zománc felvitele előtt. Az oxidképződés degresszíven növekvő folyamattal írható le (**1.ábra**).

A megfelelő kötés kialakulását a fém és a zománc között lejátszódó kémiai és fizikai folyamatok

szabályozzák. Ezeknek mikéntjét az un. kötés-elméletekben foglalták össze.

A zománc kötőképességét nemesacélokon a DIETZEL-féle elektrokémiai korróziós elmélet szerint vizsgálhatjuk. A hordozó-fém és a kötést kialakító fémek elektrokémiai potenciálsorában a fémek elektrokémiai potenciálja a rozsdamentes irányban növekszik (**2. táblázat**). A hordozófém és a kötést kialakító fém potenciálkülönbsége fontos feltétele a kötést kialakító határreteg létrejöttének. Az égetési folyamat első szakaszában oxidálódik a fém felülete. Csak ez a vékony oxidfilm teszi lehetővé, hogy az olvadó zománc nedvesítse a felületet. A megolvadt zománcból a vas és a kobalt-oxid, illetve a nikkel-oxid közötti reakció által fém kobalt és nikkel válik ki a fém felületére. Ezek a vassal lokális galvánelemet képeznek, melyek által a vas oxidálódik. Itt a kobalt és a nikkel az anód, míg a vas a katód szerepét tölti be. Ezáltal a vas felülete feldurvul.

	Volt
Au	+1,5
Pt	+1,2
KOR 5	+0,82
Ag	+0,80
KOR 4	+0,50
Cu	+0,34
KOR 2	+0,30
Sb	+0,20
Pb	-0,12
Sn	-0,14
Ni	-0,25
Co	-0,29
Fe	-0,44
Szénacél	-0,39

2.táblázat

A mellékelt potenciálsorban mindig az alatta álló elem lesz az anód. E szerint az elmélet szerint a kobalt és a nikkel a korrózióálló acélok esetében nem szerepelhetne kötőoxidként.

Több kutató mégis arról számolt be, hogy ezekkel az oxidokkal is sikeres kötés jött létre a fémeken. Az oxigénpolarizálás kötésre gyakorolt hatása nemesacélok esetében fokozottabb jelentőségű, mint szénacél esetében. Jó kötéssel rendelkező zománcbevonat eléréséhez optimális elsődleges oxidréteg kialakulása szükséges. Az oxigénpolarizáció kötésre gyakorolt hatása a fémfelület előoxidálásával elősegíthető, azonban sokkal jobban szabályozható olyan oxidok malomra-adagolásával, melyek a zománc égetése alatt oxigént termelnek. Ilyenek, pl.: a V_2O_5 , az Sb_2O_5 és a MnO_2 .

A zománc kötése a beégetés után válik optimálissá. Több beégetés esetén, azaz többretegű zománcozásnál a kötési tulajdonságok romlanak. Ennek oka az, hogy a nemesacélok felületén keletkező oxidréteg képződése degresszíven növekszik. Ha a fémet viszonylag alacsony fokú oxidáció jellemzi, mint a saválló acélok esetében is, minden felületi oxid feloldódhat a zománcban, a lehűlést követően a zománc lepattan és ezüstösen fényes felület marad vissza.

Az előbb említett technikák (előoxidálás, malomadalékok) segítik az elsődleges oxidréteg kialakulását, így a jó kötés kialakulását.

A zománcnak nemesacélon való kötőképessége megtartásának egyik fontos tényezője a vas-oxid oldhatósága a zománcban. Kívánatos a zománc viszonylag alacsony vasoxid-oldóképessége a nemesacélon a keletkező kis mennyiségű vas-oxid miatt.

A megfelelő kötés kialakulásának fontos tényezője a hőtágulási együtthatók megfelelő összehangolása. A fémek hőtágulási együtthatóit a **3. táblázat** tartalmazza.

Hőintervallum °C	10^{-7} 1/K	
	Cr/Ni acél	Szénacél
20-100	480	352
20-200	510	370
20-300	510	391

20-400	540	407
20-500	540	421
20-600	570	428

3. táblázat

Látható, hogy az ötvözött acélok értékei jóval magasabbak, mint a szénacél esetében. Ha túl nagy a különbség a fém és a zománc tágulási tényezője között, nagy nyomófeszültség alakul ki a zománcban hűléskor. Az ilyen feszültség kedvező lehet (növeli a hősokkállóságot), ám ha mértéke túl nagy, zománcpattogzáshoz vezet. Cr/Ni acélok esetében nagy tágulási együtthatójú zománcok felhasználása ajánlatos.

Mint láttuk, a Cr/Ni acélok zománcozhatóságának feltételei hasonlóak, mint a szénacél esetében, bizonyos pontokon azonban különös kritériumokkal is találkozhatunk. A zománczott vegyipari gépgyártásban a jó kötési paramétereknek kiváló kémiai ellenálló-képességgel és hősokkállósággal kell párosulni.

Kísérleti rész

A vizsgálatokat annak kiderítésére végeztük, hogy vajon a hagyományos kötőoxidokat tartalmazó zománcok kielégítően viselkednek e saválló acél zománczolásánál, azaz megfelelő kötést biztosítanak-e a nemesacél felületéhez.

Megkíséreltük megállapítani, milyen egyszerű eljárással segíthető elő ezeknek a zománcoknak a kötőképessége.

Vizsgálati eljárások

A zománc hőtágulási tényezőjének vizsgálata

Ezt a tulajdonságot, ami a zománcban levő feszültségek jellemzésére szolgál, szárított zománciszapból, grafitcsónakban, a zománc égetési hőmérsékletén égetett, rudakon vizsgáltuk dilatométer (LINSEIS L76/1) segítségével.

Kötésvizsgálat

Az ütési vizsgálatokat golyóejtéssel végeztük (1kg, d=2mm). A támadás helyén a zománc roncsolt felülete jelentkezik. Ha a lepattanás területén oxidréteg van, jó a kötés. Fémes lepattogzás a kötés hiányára utal.

Szerkezeti vizsgálat

A szerkezeti vizsgálatokat keresztcsiszolatokból scanning-elektronmikroszkóp és röntgen-mikroanalizátor segítségével végeztük.

Vizsgálati minták és előállításuk

Az alkalmazott zománcok a Lampart által használatos alapzománcok, saválló zománcok és „direkt-saválló” zománcok közül kerültek ki.

2555 alapzománc	2683 direkt-saválló zománc
2568 alapzománc	2128 vegyipari zománc
1479 alapzománc	2029 vegyipari zománc
1635 alapzománc	

A zománcokat az alábbi fémekre vittük fel, melyek kémiai összetételét a **4. táblázat** tartalmazza.

- DEH 21 hagyományos zománcozható szénacél
- x10 CrNiTi 18 9, DIN 1.4541 saválló acél
- KO36Ti saválló acél

Megnevezés	Anyagszám	C	Si	Mn	Cr	Ni	Egyéb
DEH 21	-	< 0,10	0,30	1,00	-	-	P,S<0,035

x 10 CrNiTi 18 9	1.4541	< 0,10	< 1,00	< 2,00	17-19	9.0-11,5	Ti>5xC%
KO36Ti	-	<0,12	1,00	2,00	17-18	8,0-11,0	Ti,Mo,P,S

4. táblázat

A lemezeket korundszemcsés szórással felületkezeltük zománcozás előtt. A zománcok égetése hagyományosan, a szükséges hőmérsékleten és ideig történt.

A zománczott darabok viselkedését figyeltük a zománc beégetését követően. Az alappománcok közül több esetben pattogzást tapasztaltunk. A pattogzás után szabaddá vált fém felületét megvizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a pattogzást nem kötésproblémák okozták, mivel nem észleltünk fémes lepattogzást.

A zománcok és az alkalmazott fémek hőtágulási együtthatóit meghatároztuk és összehasonlítottuk. Az értékeket az **5. táblázat** tartalmazza.

Valószínűleg a pattogzás oka a zománcban keletkező nyomófeszültségek magas szintjében keresendő. A feszültségek nagysága a dermedési hőmérséklet, az alapfém és a zománc hőtágulási tényezője és a környezeti hőmérséklet elméletileg feltételezett összefüggésétől függ. Azoknál a zománcoknál, melyeknél a fém és a zománc hőtágulási tényezőjének különbsége túl nagy, pattogzás lépett fel a keletkező túl nagy nyomófeszültségek következtében.

Hőintervallum °C	10 ⁻⁷ 1/K								
	Cr/Ni acél	Szénacél	2555	1479	2568	1635	2683	2128	2029
20-100	480	352	200	220	215	260	250	257	220
20-200	510	370	210	234	225	269	257	268	230
20-300	510	391	220	243	234	281	273	284	245
20-400	540	407	230	255	243	293	292	300	254
20-500	540	421	235	260	250	295	-	-	267
20-600	570	428	-	-	-	-	-	-	320
Tg	-	-	570	540	570	520	490	460	500
Lp	-	-	241	263	255	298	288	320	267
Jelenség	-	-	ppp	pp	p	-	-		

5. táblázat

Kötésvizsgálat

A kötésvizsgálat során meg szeretnénk volna állapítani, hogy a fent említett zománcok milyen kötési tulajdonságokkal rendelkeznek. Kíváncsiak voltunk arra is, vajon szükséges-e alappománc alkalmazása a saválló acél zománcozásánál.

Vizsgáltuk a kötés előoxidáció és malomadalékok segítségével történő elősegítését.

A kötésvizsgálathoz 3 mm-es, szemcseszórt lemezeket zománcoltunk. Annak megállapítására, hogy hatással van-e a kötésre az előoxidáció, a szemcseszórt lemezeket 700 °C-on előoxidáltuk, zománcoltuk, majd égettük.

Annak megállapítására, milyen hatással van a kötésre az oxidánsok malomra történő adagolása, MnO₂-ot és Sb₂O₅-ot adagoltunk malmon a zománchoz.

A kötésvizsgálatok során bebizonyosodott, hogy az alappománc alkalmazása nélkül is megfelelő kötés alakítható ki a korrózióálló acél felületén. Az alappománc alkalmazása biztonságosabb zománcozást tesz lehetővé.

„Direkt” zománc alkalmazása esetén szintén megfelelő kötés alakult ki, (a „direkt” megjelölés itt kobalt-oxid mentes saválló zománc hagyományos alappománc nélküli alkalmazását jelenti).

Az előoxidáció kötésre gyakorolt hatását kötésvizsgálat során kapott felületek szemrevételezésével nem voltunk képesek érzékelni.

A kötőoxid mentes zománcok kötés kialakítási képességét, az oxidánsok adagolásának hatását és a szerkezeti vizsgálatokat a jövőben fogjuk elvégezni.